

zasl. prof. in nadškof dr. Anton Stres
Teološka fakulteta v Ljubljani, Akademija ob 100. obletnici
28. november 2019

Slavnostni govor: Teologija na univerzi včeraj in jutri

Spoštovani gospod predsednik Republike,
Eminenza Reverendissima,
spoštovani gospod rektor,
spoštovani gospod veliki kancler,
visoki zbor!

Poučevanje teologije, primerljivo z današnjim študijem teologije na univerzi, se je v Ljubljani začelo pred 400 leti. To je bilo na začetku novega veka, ki ga zaznamuje hiter razvoj znanosti in posledično tudi konec včasih napetega, a pretežno konstruktivnega odnosa med krščansko teologijo in svetno znanostjo, ki je veljal med njima od 2. stoletja po Kr. naprej. Tedaj so v Aleksandriji, intelektualnem središču rimskega cesarstva in sedežu neoplatonske filozofske šole, sredi najhujših preganjanj kristjanov le-ti stopili v dialog s pogansko filozofijo in znanostjo. Sicer je Aleksandrija zaradi svoje močne judovske skupnosti že dve stoletji poprej postala kraj dialoga med Jeruzalemom in Atenami, med vero, ki se je napajala iz Božjega razodetja, in razumom, ki se je opiral samo nase. Kristjani so to izročilo nadaljevali. V 2. stoletju po Kristusu je v Aleksandriji že obstajala teološka šola, *didaskaleion*, ki je postala slavna zaradi svojih dveh predstojnikov Klemna in Origena, ni pa bila edina. Če pravi star latinski pregovor, da »muze molčijo, ko govori orožje« (*inter arma silent musae*), to očitno ni veljalo za prve kristjane, ki so zaradi pogostih preganjanj bili v nekakem izrednem stanju. Že med preganjanji - Origen je moral kot mladenič gledati, kako so obglavili njegovega očeta mučenca Leonida – so vedeli, da za zvestobo svoji preganjani veri ni potreben samo srčni pogum ampak tudi intelektualna trdnost. Proti nasilju - tudi ideološkemu – je mogoče vzdržati samo z duhovno močjo, ki jo dajeta milost in modrost.

Katoliška cerkev ni pristajala na relativizem, ki ga vsebuje tudi teorija o več resnicah. Ta nikakor ni naša iznajdba, saj so jo celo sredi najvišjega srednjega veka v času Tomaža Akvinskega pod vodstvom Sigerja Brabantskega učili na artistični (danes bi rekli filozofski) fakulteti pariške Sorbone v obliki teorije o dveh ločenih resnicah, eni razumski in filozofski, drugi verski in teološki. Ta teorija, ki se občasno pojavlja, se ponuja kot preveč lahkotna rešitev. Z njo se lahko vsakdo zapre v svoj prav, ker ima vsak po svoje prav. Obstaja samo ena zmota, namreč trditev, da zmota sploh je. Če ima vsakdo po svoje prav, zmote ni, kakor tudi resnice več ni. Toda s tem tudi odnosa ni več, kakršen koli že je: sožitje in sodelovanje ali tekmovanje in soočanje.

Zgodovina odnosov med krščansko vernostjo in njeno teologijo z ene strani ter svetno znanostjo in filozofijo z druge je seveda zelo pisana, pogosto napeta in neredko prizorišče obžalovanja vrednih konfliktov. A za eno in drugo je ta naporen odnos neprimerno bolj ploden, kakor bi bila relativistična brezbriznost vase zaprtih nazorskih in kulturnih getov in enklav, ki se druga za drugo ne menijo. Napetosti so zaradi naše neogibne fragmentarnosti in enostranskosti dejstvo. A kot je ugotavljal že stari Heraklit, je »boj oče vsega in vsega kralj«¹, ker kliče po preseganju sebe in je zato gonilo razvoja. S tem, ko se krščanska teologija ni odrekla intelektualnemu soočenju z drugimi nazori in si celo sredi preganjanj na

¹ "Pólemos pántōn mèn patér esti, pántōn dè basileús" (Diels-Kranz 22 B 53; *Fragments predsokratikov 1*, Študentska založba, Ljubljana 2012, str. 384-385).

samem začetku same sebe te lagodnosti ni dovolila, je zase in za človeštvo storila več, kakor če bi pristala na umik in nekakšno »splendid isolation«.

Na začetku ljubljanske univerze je le-to sestavljalo pet fakultet: teološka, pravna, medicinska, filozofska in tehnična. Že tedaj navzočnost teološke fakultete ni bila vsem pogodu. A ko so leta 1945 po nacistični kulturno-duhovni katastrofi ponovno odpirali najstarejšo nemško univerzo v Heidelbergu, je znani filozof Karl Jaspers v pomenljivem predavanju *Obnovitev univerze (Erneuerung der Universität)* takole videl odnose med taistimi fakultetami, ki so 25 let poprej sestavljale kot temeljni kamni tudi ljubljansko univerzo. »V začetku je bila univerza dejansko *ena celota (das eine Ganze)*. Za temeljne potrebe naše človeške biti so bile ustanovljene tri fakultete: teološka za reševanje duše, juridična za ureditev zemeljskega občestva in medicinska za telesno zdravje. Te tri pa dobe svojo podzidavo v spodnji, filozofski fakulteti: ta obsega cel kozmos znanosti, temeljne znanosti, na katerih sloni vsa praksa«.²

Navzočnost teološke fakultete na *universitas magistrorum et scholarium*, celokupnosti učiteljev in učencev, v sklopu celokupnega vedenja in veščin v službi prav tako celovite človečnosti se utemeljuje z dejstvom, da človek poleg razčlenjevalne znanstvene razumnosti enakovredno potrebuje povezovalno umnost, ki na višji ravni zbira prvine človekovega vedenja o sebi in svetu v smeri cilja in smisla, vrednega njegovega osebnega dostojanstva. Ta zavest je rodila Evropo in posebna zasluga Rima je, da je ustvaril prostor dialoga med Jeruzalemom in Atenami.³

Izraz univerza meri na idejo celovitosti, tudi celovitosti človeka v njegovem dostojanstvu, kar je v sodobnem svetu, ki ga zaznamuje vedno večja specializiranost in s tem tudi fragmentarnost, zahtevna naloga. A zato ni nič manj potrebna. Mogoče je res, kar pravi Michel Foucault, da je človek kot humanistična ideja njegovega posebnega dostojanstva »*une invention récente*« (nedavna iznajdba)⁴. Če se je res *homo sapiens* pojavil že pred 100 000 leti, potem bi že držalo, da je ideja človekovega dostojanstva, ki so jo kot tako v krščanski topilnici evropskih idej izrečno formulirali na začetku novega veka, nedavna. Giovanni Pico della Mirandola je svojo znamenito *Oratio de hominis dignitate* napisal okrog 1486. Toda korenine ideje človekovega dostojanstva segajo veliko dlje v preteklost, na same začetke hebrejskega in krščanskega svetega pisma, in to je odločilno sooblikovalo evropsko zavest o tem izvoru svobode in pravic.

Vsekakor pa ni prav nobene logične nujnosti, da bi morali zaradi sorazmerne časovne bližine vznika te ideje dostojanstva sklepati, da je tudi njen »konec blizu«, kakor nakazuje Foucault. Ali je res ideja človekovega dostojanstva samo kratka in prehodna epizoda v človekovem samozavedanju? Res pa je, da zna biti še dolgo ogrožena. Če so v 18. in 19. stoletju krščanstvo zavračali v imenu absolutiziranega antropocentrizma, se lahko zgodi, da bo prav kmalu v evropski kulturi prav ono postalo najbolj nepopustljivi branik »integralnega

² K. Jaspers, *Philosophische Aufsätze*, Piper, München 1967, 9-10; delno navaja tudi A. Trstenjak v slavnostnem nagovoru ob 50-letnici Teološke fakultete v Ljubljani: A. Trstenjak, *Teološka fakulteta nekoč in danes*, v: Bogoslovni vestnik XXX (1970), 1-2, 29.

³ Prim. R. Brague, *Evropa, rimska pot*, Mohorjeva družba, Celja 2003, 143-164.

⁴ »Une chose en tout cas est certaine : c'est que l'homme n'est pas le plus vieux problème ni le plus constant qui se soit posé au savoir humain. En prenant une chronologie relativement courte, et un découpage géographique restreint - la culture européenne depuis le XVIe siècle - on peut être sûr que l'homme y est une invention récente /.../ L'homme est une invention dont l'archéologie de notre pensée montre aisément la date récente. Et peut-être la fin prochaine« (M. Foucault, *Les mots et les choses*, Gallimard 1966, 398).

humanizma«, kot se glasi naslov znanega Maritainovega dela⁵. Dostojanstvu namreč spodkopljemo temelje v hipu, ko ga začnemo pogojevati s takimi ali drugačnimi okoliščinami, kontekstualistično. Pri tem starost ali zdravje ne moreta biti nič bolj odločilna kakor sta spol ali rasa. Človek je absolutna vrednota vedno in povsod, ali pa to sploh ni. Kajti vrednota, ki je odvisna od okoliščin, ni absolutna, ampak je zgolj relativna, soodnosna s svojimi okoliščinami. Tretje možnosti ni. Tako dolgo, dokler se bo treba bojevati za vzdržnost načela človekovega absolutnega dostojanstva, pa bo teologija, ki se je razvijala v tesnih povezavah z njim, ohranjala svojo vlogo v človekovi celovitosti in s tem tudi na univerzi.

⁵ Prim. J. Maritain, *L'humanisme intégral*, F. Aubier, Paris 1936.